

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**DĖL UGDYMO ĮSTAIGŲ PRANEŠIMŲ APIE SMURTO ATVEJUS SAVIVALDYBIŲ
ADMINISTRACIJŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAMS**

2017-10-19 Nr. 6-641

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), pastaruoju metu sulaukia miestų / rajonų savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS) kreipimusi dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 23¹ straipsnio 3 punkto ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teisių apsaugą, nuostatų (smurto sąvokos, pranešimų, veiksų, bendradarbiavimo) išaiškinimo bei rekomendacijų, apie kokius smurto atvejus turi būti informuojamas VTAS, kokio pobūdžio informaciją apie vaikų patirtą smurtą ugdymo įstaigos turi pateikti VTAS, taip pat ar visa informacija turi būti pateikiama ne tik savivaldybės VTAS, bet ir valstybės institucijoms, užtikrinančioms vaiko teisių apsaugą.

Tarnyba, vadovaudamasi Tarnybos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimo Nr. 1114 „Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ 8.1.2 papunkčiu, siekdama efektyvesnio savivaldybių VTAS ir ugdymo įstaigų bendradarbiavimo, operatyvaus informavimo apie galimai smurtą patyrusius vaikus bei atitinkamos pagalbos jiems užtikrinimo, teikia rekomendacijas pagal kompetenciją.

2011 m. gegužės 26 d. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 (aktuali redakcija) 2 straipsnyje smurtas apibrėžiamas kaip veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.

1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 (aktuali redakcija) (toliau – VTAPI) 2¹ straipsnyje apibrėžtos tokios smurto prieš vaiką formos: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas bei nepriežiūra.

Smurto (fizinio, psichologinio, seksualinio, nepriežiūros) prieš vaiką formos, pasekmės jo fizinei, psichikos, dvasinei, moralinei ar socialinei sveikatai ir raidai, smurto atpažinimo kriterijai išsamiai aptariami Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. rugpjūčio 5 d. įsakymu Nr. V-625 patvirtintose Rekomendacijose mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje (toliau – Rekomendacijos), kurių paskirtis – atpažinus vaiką, kuris *galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje*, imtis būtinų veiksų, siekiant užkirsti kelią bet kokių smurto apraiškų pasikartojimui. Rekomendacijų 11 punkte pažymėta, kad prieš vaiką gali būti naudojamas vienos formos smurtas, tačiau dažniausiai pasitaiko keleto jų kombinacija. Smurtą artimoje aplinkoje galima atpažinti ne iš vieno, o iš kelių kriterijų, todėl, vertinant situaciją dėl įtariamo smurto panaudojimo, būtina įvertinti kriterijų visumą. Rekomendacijų III skyriuje (12–23 punktuose) išsamiai apibūdinamos smurto formos bei nurodomi detalūs smurto atpažinimo kriterijai, kuriais turėtų vadovautis ugdymo įstaigos, kilus įtarimui, kad prieš vaiką buvo panaudotas smurtas.

Naudingos informacijos atpažįstant galimus smurto prieš vaiką panaudojimo atvejus taip pat galima rasti DAPHNE III projekto „Maži, bet labai svarbūs – vaikų iki 5 metų apsaugos nuo smurto apsaugos stiprinimas“ metu bendradarbiaujant Jungtinės Karalystės, Švedijos, Lietuvos ir Lenkijos specialistams pagal prof. Danya Glaser ir Vivien Prior leidinį „Principles of Good Practice in Child Protection – Guidebook“, parengtose praktinėse rekomendacijose su vaikais dirbantiems specialistams (gydytojams, vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos specialistams, psichologams, socialiniams darbuotojams, pedagogams ir kitiems) (nuoroda internete: http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/toolkit_vip_lit.pdf)

VTAPI 60 straipsnyje įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja atitinkamos savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos), policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriai, taip pat mokyklos ir kitos institucijos.

Lietuvos Respublikos teisės aktai įpareigoja visus juridinius ir fizinius asmenis reaguoti į galimus vaiko teisių pažeidimo atvejus.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (aktuali redakcija) 3.250 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, policijos ir kitokių institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys duomenų apie *nepilnamečius, likusius be tėvų globos*, taip pat apie *būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus* (žiaurus tėvų elgesys su vaikais, tėvų liga, mirtis, išvykimas ar dingimas, tėvų atsisakymas atsiimti vaikus iš mokymo, auklėjimo ar gydymo įstaigų ir t. t.), privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą.

VTAPI 43 straipsnio 4 dalies nuostatos įpareigoja fizinius ir juridinius asmenis, sužinojusius apie vaiką, *kuris galimai nukentėjo nuo nusikalstamos veikos* ir dėl to jam gali reikėti pagalbos, pranešti apie tai policijai ir (ar) savivaldybės administracijos VTAS. Pagal šio įstatymo 57 straipsnio 3 dalies nuostatas, valstybės bei savivaldybių darbuotojai, atsakingi už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, privalo nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems *žinomus vaiko teisių pažeidimus*. Pareiga švietimo institucijų bei įstaigų darbuotojams bei kitiems asmenims nedelsiant, nepaisant konfidencialumo taisyklių, informuoti savivaldybės administracijos VTAS ir (ar) policiją yra numatyta ir tais atvejais, kai minėti asmenys, atlikdami savo tiesioginio darbo funkcijas, susijusias su vaikais, gauna pagrįstos informacijos apie galimai prieš vaiką padarytas *nusikalstamas veikas, nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje, taip pat vaiko išnaudojimą pornografijai, vaiko pirkimą arba pardavimą, pelnymąsi iš vaiko prostitucijos, vaiko įtraukimą į prostituciją ar disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas* (VTAPI 47 straipsnis). Kilus įtarimų, kad vaiko tėvas / motina ar kitas teisėtas vaiko atstovas arba kitas vaiką prižiūrintis asmuo *pažeidžia vaiko teises, piktnaudžiauja savo teisėmis (pareigomis), drausmina vaiką fizinėmis bausmėmis ar kitaip smurtauja prieš jį*, vaikas ir kiti asmenys turi teisę kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ar kitą instituciją, kuri privalo imtis įstatymų nustatytų priemonių (VTAPI 56 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad bendro darbo su šeimomis, pagalbos organizavimo ir teikimo principus, prevencijos priemonių organizavimo tvarką savivaldybėse, subjektus, dalyvaujančius dirbant su šeimomis, pagalbos šeimai ir vaikui planavimą, socialinio darbo ir kitų institucijų, įstaigų ir organizacijų darbo su šeimomis specifiką nustato Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo

ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. A1-362/V-936/V-464/1V-495 patvirtintas Bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašas (toliau – Aprašas). Aprašo 28 punkte įtvirtinta pareiga institucijoms bei įstaigoms, tarp jų ir švietimo įstaigoms, nevyriausybinėms organizacijoms bei kitiems asmenims, turintiems informacijos apie *galimą vaiko teisių pažeidimą šeimoje, keliantį ar galintį sukelti pavojų jo gerovei, sveikatai ar gyvybei*, nedelsiant apie tai informuoti VTAS arba policiją. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Aprašo 51 punktą, švietimo įstaigos atlieka vaikų mokyklos lankymo stebėseną ir periodiškai apie tai teikia informaciją savivaldybių administracijoms, todėl tais atvejais, kai vaikas *nesimoko* pagal privalomojo švietimo programas, *nesisteningai lanko mokyklą*, ar mokyklai kyla pagrįstų įtarimų dėl to, kad *galimai tėvai netinkamai auklėja vaiką*, mokykla per 10 darbo dienų nuo šių faktų nustatymo apie šias aplinkybes ir mokyklos teiktą švietimo pagalbą taip pat turi informuoti VTAS.

Aukščiau minėtų Švietimo ir mokslo ministerijos parengtų Rekomendacijų IV skyriuje nurodyta ugdymo įstaigų darbuotojų veiksmų seka kilus įtarimui dėl vaiko galimai patirto smurto artimoje aplinkoje, kuri taip pat pateikta ir Rekomendacijų 2 priede. Atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienas ugdymo įstaigos darbuotojas, įtariantis, kad prieš vaiką buvo panaudotas smurtas, privalo į tai reaguoti – pranešti įstaigos vadovui ar jo įgaliotam asmeniui, o jų nesant – tiesiogiai VTAS. Rekomendacijų 24.3 papunktyje įtvirtinta ugdymo įstaigos vadovo ar jo įgalioto atstovo pareiga, gavus informaciją iš mokyklos darbuotojo apie vaiką, galimai patyrusį smurtą artimoje aplinkoje, nedelsiant apie tai pranešti savivaldybės VTAS ir (ar) policijai. Pažymėtina, jog pagal Rekomendacijų 25 punktą, nepranešimas VTAS ir (ar) policijai apie vaiko atstovų pagal įstatymą ir (ar) kitų asmenų daromus vaiko teisių pažeidimus užtraukia atsakomybę Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 75 straipsnyje numatyta, kad nepranešimas VTAS, policijai ar prokuratūrai apie tėvų, kitų teisėtų vaiko atstovų ir kitų asmenų daromus vaiko teisių pažeidimus užtraukia išpėjimą arba baudą mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ir kitų institucijų bei įstaigų, kurių prižiūrimas yra vaikas, vadovams, kitiems darbuotojams, taip pat kitiems asmenims.

Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų teisių ir geriausių interesų apsaugos užtikrinimas yra vienas pagrindinių savivaldybės VTAS uždavinių. VTAS savo veikloje vadovaujasi Bendraisiais vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatais (toliau – Nuostatai), kuriuose įtvirtinta VTAS paskirtis pagal kompetenciją įgyvendinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams bei ginti juos teisės aktų nustatyta tvarka. VTAS, turėdamas duomenų apie galimai pažeidžiamas vaiko teises, imasi atitinkamų priemonių pagal teisės aktais suteiktą kompetenciją ir sprendžia klausimus dėl vaiko padėties išsiaiškinimo, atitinkamos pagalbos vaikui ir šeimai organizavimo, galimai smurtavusių asmenų administracinės, baudžiamosios ar civilinės atsakomybės taikymo už vaiko teisių ir geriausių interesų pažeidimą ir bei atlieka kitas funkcijas.

Vykdydamas pagal kompetenciją savo funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais VTAS bendradarbiauja su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir bendruomenėmis (Nuostatų 6.5. papunktis). Pagal 8.12, 8.14, 8.15, 8.18 papunkčius, VTAS turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka gauti iš valstybės, savivaldybės

institucijų ir įstaigų, tarp jų ir asmens sveikatos priežiūros, švietimo, teisėsaugos institucijų, su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga susijusią informaciją.

Teisės aktuose nėra reglamentuotas pranešimų apie vaiko teisių pažeidimus savivaldybės administracijos VTAS turinys. Tam, kad būtų galima įvertinti situaciją dėl įtariamo smurto prieš vaiką panaudojimo ar galimų kitų vaiko teisės pažeidimų, reikalinga informacija, leidžianti identifikuoti vaiką, šeimą, apibūdinanti faktines įvykio aplinkybes ir pan. Todėl rekomenduotina savivaldybių administracijų VTAS, siekiant gauti išsamią informaciją iš valstybės bei savivaldybės institucijų ir įstaigų, esant poreikiui, svarstyti klausimą dėl susitarimų su savivaldybėje vaiko gerovės srityje veikiančiais juridiniais asmenimis pasirašymo, numatant pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus VTAS turinį bei formą.

Nuostatuose įtvirtintos ne tik VTAS teisės, funkcijos, darbo organizavimas, bet ir pareigos, kurių privalu laikytis. Pagal Nuostatų 12 punktą, VTAS įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka privalo organizuoti vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą savivaldybės teritorijoje, užtikrinti vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų vykdymą, kreiptis į teisėsaugos institucijas, kad šios padėtų užtikrinti vaiko teisių apsaugos vykdymą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad teisės aktuose reglamentuoti VTAS bei kitų institucijų pasitarimai bendros veiklos klausimais savivaldybės nustatyta tvarka gali būti organizuojami ne tik tais atvejais, kada iškyla konkretaus atvejo aptarimo poreikis, bet ir siekiant efektyvaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje užtikrinimo.

Taigi, teisės normose įtvirtinta VTAS pareiga, užtikrinant geriausius vaiko interesus, aktyviai spręsti su vaiko teisių pažeidimais susijusius klausimus, nelaukiant informacijos iš gydymo, ugdymo ar teisėsaugos institucijų, domėtis galimų vaiko teisių pažeidimų atvejais, intensyviai aiškintis jų aplinkybes, savo iniciatyva kreiptis į valstybės / savivaldybės institucijas dėl reikalingos informacijos pateikimo, nepriklausomai nuo ikiteisminio tyrimo stadijos, suderinus su teisėsaugos pareigūnais, laiku ir operatyviai organizuoti galimai nukentėjusiam vaikui būtina pagalba. Atkreiptinas dėmesys, kad savivaldybių VTAS bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis reglamentuoja 2011 m. sausio 27 d. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo susitarimas Nr. 17.3-40/D4-45/11-1, su gydymo įstaigomis – 2001 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. 65 patvirtinta tvarka dėl informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo.

Pabrėžtina, kad savo veikloje VTAS turi vadovautis prioritetingos vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principu, kuris reiškia, jog visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokį kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2017 m. balandžio 11 d. pažymoje Nr. (6.1.-2017-56)PR-53) akcentuota, jog vaiko teisių apsaugos tinkamas įgyvendinimas konkrečioje savivaldybėje priklauso nuo komandinio įvairių institucijų darbo, kuriame pagrindinis vaidmuo tenka VTAS.

Primintina, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba 2016 m. gruodžio 29 d. parengė raštą Nr. S-6343 Dėl teisės aktų, reglamentuojančių informacijos apie vaiko teisių pažeidimus teikimą savivaldybių administracijų VTAS, kuris buvo siųstas savivaldybių administracijoms bei VTAS. Šiame rašte nurodyta informacija gali būti aktuali ir naudinga miestų bei rajonų savivaldybių VTAS siekiant gerinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, operatyviai dalintis

informacija tarp atitinkamų savivaldybėje vaiko gerovės srityje veikiančių institucijų / organizacijų, organizuoti už vaiko gerovę atsakingų institucijų pasitarimus, rengti bendradarbiavimo sutartis, spręsti pagalbos vaikui ir jo šeimai organizavimo bei teikimo klausimus.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pabrėžtina, jog kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, turintis informacijos apie galimus vaiko teisių pažeidimus ir (ar) apie vaiką, kuriam gali būti reikalinga specialistų (pavyzdžiui, psichikos sveikatos ar kt.) pagalba, privalo nedelsdamas pranešti apie tai miesto ar rajono savivaldybės administracijos VTAS, policijai ar kitai kompetentingai institucijai. Rekomenduotina viešai skelbti informaciją, kad pasibaigus savivaldybės administracijos VTAS darbo valandoms, savaitgaliais ir švenčių dienomis, esant skubiems atvejams, kai vaiko sveikatai ar gyvybei gresia pavojus, fiziniai bei juridiniai asmenys turėtų kreiptis į policiją nemokamu telefono numeriu 112 (darbo laikas I–VII, visą parą).
